

Jona Hebbrecht (a, b) & Iris Vansteelandt (b, c, d)

(a) Hogeschool Odisee

(b) Iedereen Leest

(c) AP Hogeschool

(d) Universiteit Gent

Contact: jona.hebbrecht@odisee.be

Iris.vansteelandt@iedereenleest.be

Effectief en motiverend leesonderwijs in beeld

1. Inleiding

De voorbije jaren werden heel wat inzichten verzameld over motiverend en effectief leesonderwijs. Zowel in Vlaanderen als in Nederland verschenen verschillende publicaties over de principes van krachtige leesdidactiek. Maar hoe vertaal je die effectieve didactische principes naar de praktijk? Hoe krijgen die principes vorm op klas- en schoolniveau? Hoe kunnen we leraren inspireren en ondersteunen om krachtig lees- en taalonderwijs vorm te geven? En hoe kunnen leraren in samenwerking met elkaar werken aan een doorgaande leeslijn? Veel leraren geven aan dat ze willen leren van elkaar. Niet alleen binnen de school, maar ook over scholen heen liggen er veel kansen voor continue professionalisering. Ook al is het een grote meerwaarde om over de klas- en schoolmuren te leren van elkaar, toch zorgen praktische drempels als tijd en ruimte er vaak voor dat deze initiatieven beperkt blijven en onvoldoende structureel ingebed raken in het professionaliseringsbeleid van een school. Vanuit deze behoefte werden inspirerende video's met bijhorend leermateriaal ontwikkeld voor de Iedereen Leest Academie (Iedereen Leest) en de website www.rijketeksten.org (Taalunie), die werden ingebed in een digitale leeromgeving (Noetel e.a. 2021).

In deze tekst beschrijven we hoe leraren (in opleiding) in het kleuter-, lager en secundair onderwijs hiermee in de praktijk aan de slag kunnen gaan. Daarnaast kunnen ook schoolleiders, lerarenopleiders, pedagogische begeleiders en onderwijsadviseurs de materialen inzetten om mee het lees- en taalonderwijs in Vlaanderen en Nederland te versterken.

2. Principes van motiverende en effectieve leesdidactiek

Krachtig leesonderwijs is een samenspel van verschillende pijlers die elkaar beïnvloeden en die worden aangestuurd door een duurzaam leesbeleid: een stimulerende leesomge-

ving met rijke teksten, effectieve en motiverende leesdidactiek en doelgerichte leesmonitoring en feedback (Hebbrecht & Vansteelandt 2023). Inzetten op motiverende en effectieve leesdidactiek is dus essentieel om de leesvaardigheid, de leesmotivatie en het leesgedrag van leerlingen te bevorderen.

Figuur 1 – Didactische principes voor motiverend en effectief leesonderwijs (Hebbrecht & Vansteelandt 2023).

Zoals geïllustreerd in bovenstaande figuur is motiverende en effectieve leesdidactiek het resultaat van een aantal cruciale principes die elkaar onderling versterken.

1. *Zorg voor een motiverende aanpak* – Welke kansen zie je om leerlingen autonomie te geven? Hoe zorg je voor verbondenheid? Hoe vergroot je het competentiegevoel van de leerlingen?
2. *Lees in een betekenisvolle context* – Sluit het onderwerp van de tekst aan bij een thema waaraan in de klas of op school wordt gewerkt? Kun je de leesactiviteit functioneel maken? Kun je lezen met schrijven verbinden? Hoe zorg je voor transfer van de leesactiviteit naar andere vakken of naar andere activiteiten binnen en buiten de school?
3. *Maak de leesdoelen transparant voor de leerlingen* – Weten de leerlingen waarom ze een tekst gaan lezen? Zijn de leesdoelen voldoende breed? Passen het leesdoel en de leesopdracht bij de tekst?
4. *Activeer en versterk (voor)kennis* – Maak je een bewuste selectie van woorden die noodzakelijk zijn om de tekst te begrijpen? Hoe zorg je voor (voor)kennis over het onderwerp van de tekst? Is er ruimte om kennis te delen met elkaar?
5. *Geef leesinstructie* – Reik je de leerlingen kennis en vaardigheden aan in functie van ontluikende geletterdheid, technisch lezen, begrijpend lezen, leesmotivatie of leesgedrag? Kun je de verschillende leesaspecten, waar mogelijk, met elkaar verbinden? Ben je een (motiverend) rolmodel voor de leerlingen? Is er ruimte voor begeleiding?

- oefening en zelfstandige verwerking? Welke ondersteuning krijgen de leerlingen?
6. *Zorg voor kwaliteitsvolle interactie* – Welke open en authentieke vragen stel je om discussies in de groep uit te lokken? Stimuleren je vragen verschillende denkniveaus? Hoe zorg je voor taalruimte voor alle leerlingen? Hoe geef je leerlingen feedback over hun leesproces? Welke werkvormen stimuleren interactie tussen leerlingen voor, tijdens en na het lezen?

3. Opzet digitale leeromgeving rond krachtige leesdidactiek

Effectieve professionalisering vereist aandacht voor kennis, opvattingen en vaardigheden van leraren (Blömeke e.a. 2015). Daarenboven zijn zowel inhoudskenmerken als structurele kenmerken erg bepalend voor de impact van continue professionalisering (Desimone 2009; Merchie e.a. 2016). Enerzijds moet professionalisering focussen op onderzoeksgebaseerde inhoud en (vak)didactiek, met aandacht voor coherentie en eigenaarschap. Anderzijds verdienen ook structurele kenmerken de nodige aandacht, zoals actief leren, duur en collectieve participatie op school. Rekening houdend met deze kenmerken werd zowel binnen de Iedereen Leest Academie als op de website www.rijketeksten.org een digitale leeromgeving ontwikkeld waarbij leraren (in opleiding), lerarenopleiders, schoolleiders en andere onderwijsprofessionals zich (op maat) kunnen verdiepen in krachtige leesdidactiek. Binnen deze digitale leeromgeving worden ze stapsgewijs geactiveerd via inspirerende video's van leesactiviteiten in het kleuter-, lager en secundair onderwijs, reflectievragen, kijkopdrachten, inspiratiekaarten, kijkwijzers, enz.

De aanpak van een digitale leeromgeving biedt verschillende voordelen. Zo kunnen leraren en schoolteams zich laten inspireren door inspirerende praktijkvoorbeelden en materialen, en zo op eigen tempo een gedeelde taal ontwikkelen. Bovendien nodigen de verschillende modules schoolteams uit om op een structurele manier en in een doorgaande lijn aan de slag te gaan, en zo ook aan een duurzaam leesbeleid te bouwen. De voorbeelden kunnen leraren en schoolteams bovendien inspireren om in de eigen school (sterker) te leren van elkaar. Via verschillende teksten en voorbeelden wordt de brede diversiteit geïllustreerd in het onderwijs. Daarbij komen verschillende scholen in beeld met een uiteenlopend leerlingenpubliek in verschillende onderwijscontexten.

4. Aan de slag met een digitale leeromgeving

Hoe ga je als lerarenopleider, leraar (in opleiding), schoolleider of pedagogisch begeleider nu aan de slag met dit materiaal om tot duurzame continue professionalisering te komen?

1. *Zet in op een collectief leerproces*

- Kijk individueel en/of als team naar de video's, wissel ervaringen uit en ga in gesprek. Wat valt je op? Wat inspireert je? Wat daagt je uit?
- Denk samen na over het belang van lezen en de kracht van effectieve leesdidactiek.
- Gebruik de kijkwijzers en inspiratiekaarten om een gedeelde taal te ontwikkelen. Wat betekent een motiverende en effectieve leesdidactiek voor jullie school?
- Maak jullie leerproces zichtbaar. Waarop zetten jullie in? Wat zijn uitdagingen, kansen en dromen?
- Werk samen aan een doorgaande leeslijn vanuit haalbare en transparante leesdoelen.

2. *Zorg voor actief leren*

- Hoe kun je de principes voor motiverende en effectieve leesdidactiek vertalen naar jouw klas- én schoolpraktijk?
- Welke initiatieven kan je als leraar of schoolteam opzetten om je leesdidactiek te versterken?
- Laat je inspireren door de leraren in de video's en bijhorende materialen, en ga in verschillende vakken met authentieke en rijke teksten aan de slag, aansluitend bij de leerinhouden. Leg linken tussen lezen en de leefwereld van de leerlingen.
- Hoe zorgen jullie voor modelgedrag? Welke teksttypes, strategieën en technieken worden expliciet aangebracht in de verschillende klassen en jaren?
- Is er tijd en ruimte om samen leesactiviteiten voor te bereiden en uit te proberen?
- Is er een veilig leerklimaat om bij elkaar te observeren, van elkaar te leren en elkaar stimulerende feedback te geven?

3. *Zorg voor tijd en ruimte*

- Geef leraren (in opleiding) de tijd om zich in de inhoud te verdiepen en zelf te experimenteren.
- Zorg, waar nodig, voor ondersteuning en houd rekening met de draagkracht van individuele leraren (in opleiding). Misschien kan een buddysysteem extra veiligheid bieden? Misschien kan een leesteam fungeren als vast aanspreekpunt?

Als je echt wilt investeren in continue professionalisering in functie van effectieve en motiverende leesdidactiek, laat individuele leraren (in opleiding) dan niet naast of los van elkaar leren, maar zorg voor tijd en ruimte om echt samen aan de slag te gaan.

Referenties

- Blömeke, S., J.-E. Gustafsson & R. Shavelson (2015). “Beyond dichotomies. Competence viewed as a continuum”. In: *Zeitschrift für psychology*, 223 (1), p. 3-13.
- Desimone, L. (2009). “Improving impact studies of teachers’ professional development: Toward better conceptualizations and measures”. In: *Educational Researcher*, 38 (3), p. 181-199.
- Hebbrecht, J. & I. Vansteelandt (2023). *Van leerlingen lezers maken*. Leuven: Lannoo-Campus.
- Merchie, E., M. Tuytens, G. Devos & R. Vanderlinde (2016). ‘Hoe kan je de impact van professionalisering voor leraren in kaart brengen?’. Gent: Universiteit Gent.
- Noetel, M., S. Griffith, O. Delaney, T. Sanders, P. Parker, B. del Pozo Cruz & C. Lonsdale (2021). “Video Improves Learning in Higher Education: A Systematic Review”. In: *Review of Educational Research*, 91 (2), p. 204-236.
-